

mentioned magazines there were published: official announcements of school authorities, information on general and professional education and continuation education for teachers, works within pedagogy, psychology, didactics, methodology, etc. written by people related with the education sector, among others, by teachers. The article describes «Dzienniki...» and makes an attempt to define their role in the information system of Interwar Poland school authorities.

Keywords: Second Republic of Poland, school authorities, official periodicals, information system.

Адреса для листування: jolanta.dzieniakowska@ujk.edu.pl.

Стаття надійшла до редакції 21.06.2016.

УДК 050 + 070 (091) «1918/1939»

Albert Lewandowski – magister informacji naukowej i bibliotekoznawstwa, nauczyciel bibliotekarz Zespół Placówek Szkolno-Wychowawczych, Zespół Szkół Zawodowych nr 1 w Kielcach

Prowincjonalne pisma ogólnoinformacyjne w Drugiej Rzeczypospolitej

Метою статті була спроба представити провінційні періодичні видання загальноінформаційного характеру, що виходили принаймні двічі у тиждень за часів Другої Речі Посполитої і функціонували на видавничому ринку мінімум двадцять років. У цілому це було принаймні 28 найменувань. Автором у статті представлені характерні риси провінційних видань, серед яких найбільш важливими є: місце видання і редагування, область поширення і зміст періодичного видання. Крім того, автор намагається охарактеризувати цей тип видань із точки зору географії, партійної приналежності і частоти появи. З великої групи найменувань, які відповідають цим критеріям, були обрані і докладніше описані довговічні видання, а також видання, що рідко трапляються на видавничій карті Другої Речі Посполитої.

Ключові слова: Друга Річ Посполита, ринок газет, провінційна преса, видавнича географія.

Prasa prowincjonalna w okresie Drugiej Rzeczypospolitej była w wielu przypadkach jedynym łącznikiem między małymi a centralnymi ośrodkami, takimi jak Warszawa, Poznań, Kraków czy Lwów. W dużych miastach rozwijało się życie polityczne, gospodarka, kultura, oświata, środki masowego komunikowania. Dzięki prasie prowincjonalnej do małych ośrodków wydawniczych trafiały informacje z kraju i ze świata oraz wszelkiego rodzaju idee kulturowe i polityczne. Prasa prowincjonalna jest niezwykle cenna pod względem wartości historycznej. Dzięki niej możemy odtworzyć obraz danej miejscowości lub wsi. Jednym z najbardziej znanych badaczy tego typu wydawnictw prasowych był Andrzej Notkowski, autor wielu cennych publikacji, z których najważniejsza jest *Polska prasa prowincjonalna Drugiej Rzeczypospolitej (1918–1939)* [11], ujmuje ona bowiem całościowo zagadnienia dotyczące okoliczności i warunków funkcjonowania polskiej prasy prowincjonalnej w latach 1918–1939, zawiera niezwykle cenne informacje na temat geografii wydawniczej i politycznej omawianej prasy, a także liczne, niezwykle pomocne zestawienia statystyczne ilustrujące jej rozwój. Ważne były także opracowania dziejów prasy prowincjonalnej poszczególnych regionów Polski. Rozważania na temat prasy kieleckiej z lat 1811–1956 podjął Mieczysław Adamczyk [2], prasę radomską dwudziestolecia międzywojennego szczegółowo opisała Jolanta Dzieniakowska [6], prasę lubelską w latach 1800–1939 zajmowała się Alina Gromek [7, s. 373–436], prasę Rzeszowa XIX i XX wieku Stanisława Darlakowa [5]. Interesujące wiadomości na temat kierunków badań nad prasą prowincjonalną przedstawił też Władysław Marek Kolasa [9, s. 6–55]. Opracowania te pomocne były w ustaleniu okresów wydawania pism prowincjonalnych oraz ich charakterystyce. Badacze, którzy interesują się zagadnieniem prasy lokalnej – tu wymieniono tylko kilka z wielu nazwisk – w swoich pracach podkreślają podobieństwa tych wydawnictw. Jednym z nich jest efemeryczność pism prowincjonalnych, spowodowana niesprzyjającymi warunkami do rozwoju życia

inteligentnego w małych miejscowościach. Prasę lokalną charakteryzowała także przynależność partyjna, niskie nakłady oraz częste zmiany właścicieli i redaktorów.

Celem artykułu jest zaprezentowanie pism prowincjonalnych, ogólnoinformacyjnych, ukazujących się w dwudziestoleciu międzywojennym, stabilnych pod względem wydawniczym, funkcjonujących na rynku wydawniczym co najmniej 20 lat. Przy ustalaniu tego kryterium kierowano się ramami czasowymi, które określają epokę międzywojenną, jednak przedmiot badań nie ogranicza się jedynie do pism wydawanych w latach 1918–1939. Uwzględniono bowiem także wydawnictwa, których początki sięgają pierwszej wojny światowej oraz epoki popowstaniowej. Najważniejszym zadaniem badawczym było wyodrębnienie pism prowincjonalnych spełniających określone kryterium. Dlatego konieczne okazało się przeanalizowanie bibliografii i katalogów prasy oraz opracowań naukowych z zakresu historii prasy, m.in. wyżej wspomnianych. Analiza źródeł umożliwiła wybranie 28 takich tytułów. Poznanie i dokładne przeanalizowanie tych pism jest, zdaniem autora niniejszego tekstu, ważnym elementem w badaniach nad prasą prowincjonalną okresu międzywojennego. Ze względu na fakt, iż stanowią nieliczną grupę wydawnictw – wśród setek efemerycznych pism, charakterystycznych dla tego okresu – warto zastanowić się, dlaczego przetrwały na rynku wydawniczo-prasowym przez wiele lat, mimo niesprzyjających warunków ekonomiczno-politycznych.

Pojęcie prasy prowincjonalnej, zwanej także regionalną i lokalną, szczegółowo wyjaśnia Andrzej Notkowski [11, s. 7–51]. Do podstawowych wyznaczników kwalifikacyjnych, dzięki którym można określić pismo mianem prowincjonalnego, autor zaliczył: miejsce wydania pisma, miejsce redagowania, obszar kolportażu określony zasięgiem terytorialnym oraz treść pisma. Najważniejsze z nich to wyznaczniki geograficzne, które odgrywają podstawową rolę w badaniach nad prasą prowincjonalną. Na podstawie tych wyznaczników Andrzej Notkowski uznał, iż pismami prowincjonalnymi można określić te wydawnictwa, które ukazywały się poza Warszawą – jako stolicą Państwa – oraz wielkimi miastami, mającymi w tym okresie pozycję ośrodków makroregionalnych, nazywanych także: centralnymi lub wielkomiejskimi. Charakterystyczną cechą dla centralnego ośrodka prasy była dominacja – polityczna, kulturowa, gospodarcza – nad kilkoma województwami lub mniejszymi regionami. Do ośrodków wielkomiejskich, odgrywających dominującą rolę w regionie zalicza się: Łódź, Wilno, Poznań, Katowice, Kraków i Lwów. Do prasy prowincjonalnej zaliczamy także terenowe mutacje dzienników i gazet. Przemawiają za tym nie tylko kryteria formalne – mutacje jako miejsce wydania podawały miejscowość, dla której były przeznaczone – ale także kolumna miejscowa, która nie była redagowana w ośrodku centralnym, tylko w miejscu, gdzie pismo się ukazywało. Ponadto mutacje miały typowy dla prasy prowincjonalnej zasięg czytelnictwa, a kolumny lokalne odpowiadają kryterium związku treści z terenem przeznaczenia pisma [11, s. 7–14].

Aby uświadomić sobie jak wyjątkowym zjawiskiem na mapie wydawniczej Drugiej Rzeczypospolitej były pisma prowincjonalne – stabilne pod względem wydawniczym i ekonomicznym – warto zwrócić uwagę na warunki, w jakich funkcjonowały i wyjaśnić, czym charakteryzowała się prasa prowincjonalna w tym okresie. Przede wszystkim rozwój wydawnictw prowincjonalnych był obciążony uwarunkowaniami geopolitycznymi. Inaczej rozwijała się prasa w byłym zaborze pruskim, inaczej w austriackim i rosyjskim. Wydawcy prasy prowincjonalnej w przeciwieństwie do ich konkurentów z ośrodków centralnych nie mieli za sobą dużego kapitału i w większości przypadków byli to indywidualni inwestorzy. Pisma prowincjonalne bardzo często wiązały się z małymi zakładami drukarskimi i stanowiły jedyne źródło utrzymania dla wydawcy i jego rodziny. Dążeniem większości wydawców było więc doprowadzenie do stanu, w którym pismo przynosiłoby zysk. Niestety było to bardzo trudne, ponieważ model osiągania zysku przez wydawnictwo realizowany jest dopiero w warunkach istnienia zespołu zjawisk społecznych, określanych mianem masowej kultury, która rozwijała się niesymetrycznie [6, s. 427–429]. Rozwojowi prasy i jej upowszechnianiu sprzyjały w tym okresie intensywność życia politycznego, jego struktura oraz sytuacja w świecie – bogata w wydarzenia międzynarodowe. Hamująco działały takie czynniki, jak: analfabetyzm – ograniczał krąg potencjalnych nabywców prasy – przestarzała struktura i mały stopień koncentracji przemysłu poligraficznego i papierniczego oraz zbyt słabo rozwinięta infrastruktura komunikacyjna [2, s. 39]. W tym miejscu warto także dodać, iż w okresie międzywojennym dopiero zaczął kształtować się model zawodu dziennikarza. W takich warunkach trudno się spodziewać występowania zespołu zjawisk społecznych, warunkującego istnienie wydawnictw prowincjonalnych. Oczywiście pewne elementy kultury masowej różnie funkcjonowały w poszczególnych regionach Polski. Jednak pewne jest, że 100 lat niewoli

narodowej miało destrukcyjny wpływ na równomierny rozwój prasy prowincjonalnej na terenach Drugiej Rzeczypospolitej. Ważnym czynnikiem, bezpośrednio wpływającym na rozwój prasy prowincjonalnej, była sytuacja prawna, regulująca zasady funkcjonowania wydawnictw prasowych w Polsce. Można ją podzielić na dwa okresy: do 1926 i po 1926 roku. Prawo prasowe formalnie było regulowane Konstytucją RP z 21 III 1921 roku i przepisami szczegółowymi dawnych państw zaborczych. Przepisy odziedziczone po zaborcach różniły się od siebie. Najbardziej liberalny był kodeks niemiecki, najmniej zaś rosyjski. Wprowadzało to dużą różnorodność legislacyjną, którą władza wykorzystywała przeciwko prasie oponentów politycznych. W 1927 roku po przewrocie majowym prezydent podpisał rozporządzenie o prawie prasowym i rozpowszechnianiu nieprawdziwych wiadomości. Zlikwidowano odrębność przepisów dzielnicowych oraz zwiększono kary pieniężne nakładane na pisma. Takie przepisy zaowocowały rozpowszechnieniem się dobrowolnego poddawania cenzurze prewencyjnej przez redaktorów wielu pism. W 1930 roku opór sejmu doprowadził do zniesienia tych przepisów. Tendencje polityczne do ograniczania swobód prasowych stały się bardziej widoczne po 1926 roku. Ich przejawem była konstytucja z 1935 roku, która nie uwzględniała artykułu o wolności prasy oraz tzw. „kagańcowy” dekret prasowy wydany w 1938 roku. Określał on odpowiedzialność redaktora naczelnego, podnosił wysokość kar pieniężnych, przymuszał do drukowania komunikatów urzędowych i podporządkowywał działalność wydawniczo-prasową władzom administracyjnym i prokuratorskim. Po 1926 roku władze rządowe stosowały konsekwentnie różne praktyki reglamentacyjne mające na celu zdyskredytować działalność prasową oponentów politycznych [10, s. 93–94]. Prasa prowincjonalna była niezmiernie ważnym elementem oddziaływania ośrodków centralnych na mniejsze miejscowości. Za jej pośrednictwem na prowincje docierały aktualne informacje z kraju i ze świata. Przedruki z prasy centralnej zamieszczane na łamach prowincjonalnych pism pełniły kilka ważnych funkcji, m.in. integracyjną, kulturotwórczą, oświatową, wychowawczą i informacyjną [1, s. 77].

Prowincjonalne wydawnictwa prasowe ukazujące się w czasach Drugiej Rzeczypospolitej, charakteryzujące się stabilnością finansową oraz długim czasem ukazywania na rynku wydawniczo-prasowym – minimum dwadzieścia lat – pokazuje poniższa tabela. Uwzględniono w niej tytuł pisma, miejsce ukazywania się, lata funkcjonowania na rynku wydawniczym oraz przynależność partyjną. Dane te pomogły w próbie scharakteryzowania prowincjonalnych pism okresu międzywojennego.

Tabela 1

Pisma prowincjonalne ukazujące się więcej niż raz w tygodniu w latach Drugiej Rzeczypospolitej

Lp.	Tytuł pisma	Miejsce wydania	Okres funkcjonowania	Przynależność partyjna
1.	«Dziennik Bydgoski»	Bydgoszcz	1907–1939	chadecja
2.	«Dziennik Cieszyński»	Cieszyn	1906–1934	endecja
3.	«Dziennik Kujawski»	Bydgoszcz	1893–1939	endecja
4.	«Dziennik Narodowy»	Piotrków Trybunalski	1915–1939	PSL-Pisat
5.	«Gazeta Kaliska»	Kalisz	1893–1939	bezpartyjne
6.	«Gazeta Kielecka»	Kielce	1870–1939	bezpartyjne
7.	«Gazeta Ostrowska»	Ostrów Wielkopolski	1896–1921	endecja
8.	«Gazeta Polska»	Kościan	1896–1939	endecja
9.	«Gazeta Radomska»	Radom	1884–1917, 1927, 1934–1939	bezpartyjne endecja od 1934
10.	«Gazeta Toruńska»	Toruń	1867–1921	PSL-Pisat
11.	«Głos Lubelski»	Lublin	1912–1939	endecja
12.	«Głos Ludu Śląskiego»	Cieszyn	1897–1931	PSL-Pisat
13.	«Głos Rzeszowski»	Rzeszów	1897–1920	endecja
14.	«Goniec Częstochowski»	Częstochowa	1906–1939	endecja
15.	«Kurier Zagłębia»	Sosnowiec	1905–1922, 1924–1926.	endecja
16.	«Lech – Gazeta Gnieźnieńska»	Gniezno	1895–1939	endecja
17.	«Nowe Życie»	Grodno	1918–1939	chadecja
18.	«Nowy Przyjaciół Ludu»	Kępno	1918–1939	chadecja
19.	«Orełdownik Gostyński»	Gostyń	1919–1939	endecja

20.	«Urządownik na Powiat Wolsztyński»	Wolsztyn	1918–1939	endecja
21.	«Urządownik Ostrowski»	Ostrów Wielkopolski	1918–1939	chadecja
22.	«Urządownik Powiatowy Powiatu Kępińskiego»	Kępno	1919–1939	chadecja
23.	«Urządownik Urzędowy Powiatu Inowrocławskiego»	Inowrocław	1919–1939	endecja
24.	«Urządownik Urzędowy Powiatu Kościańskiego»	Kościan	1918–1939	endecja
25.	«Urządownik Urzędowy Powiatu Mogileńskiego»	Mogilno	1919–1939	endecja
26.	«Urządownik Urzędowy»	Krotoszyn	1918–1939	chadecja
27.	«Urządownik Wrzesiński»	Września	1919–1939	endecja
28.	«Ziemia Przemyska»	Przemysł	1915–1939	endecja

Źródło: A. Notkowski, Polska prasa prowincjonalna Drugiej Rzeczypospolitej (1918–1939). Uwaga: tłustym drukiem zaznaczono tytuły prasowe najdłużej wydawane, tzw. «długowieczne». Opracowanie własne.

Spśród wielu gazet wiodących swój żywot w czasach Drugiej Rzeczypospolitej wyodrębniono 28 stabilnych pism. 17 z nich to gazety, które należały lub mocno sympatyzowały z Narodową Demokracją, 6 periodyków reprezentowało poglądy Chrześcijańskiej Demokracji, 3 należały do PSL «Piast», 2 były niezależne politycznie.

Cechą charakterystyczną dla większości pism prowincjonalnych epoki międzywojennej – także tych stabilnych, które ukazywały się minimum 20 lat – jest przynależność partyjna. Wśród wielu wydawnictw prasowych możemy odnaleźć także takie, które oficjalnie nie były związane z żadną partią polityczną, a co najważniejsze zachowywały niezależność finansową. Są to pojedyncze wydawnictwa prasowe, które stanowią wyjątek od reguły. Analizując stan ilościowy długowiecznych pism prowincjonalnych, nasuwa się kilka wniosków. Jednym z nich jest fakt, iż o stabilności pisma decydował bardzo często kapitał zewnętrzny, który płynął z ugruntowanych finansowo partii politycznych, lub bezpośrednio od kościoła. Jednym z najsilniejszych ugrupowań politycznych, prowadzących swoją działalność na ziemiach polskich – zarówno przed uformowaniem granic Drugiej Rzeczypospolitej, jak i po ich ostatecznym wyklarowaniu – była Narodowa Demokracja. Jej początki sięgają 1886 roku, kiedy Jan Popławski i Józef Potocki założyli warszawski tygodnik «Głos». Panowie na łamach gazety prezentowali swój program polityczny, krytykując lojalizm do zaborców, nawołując do podniesienia poziomu oświaty i odnosząc się do tradycji popowstaniowych. Idee polityczne głoszone w tygodniku miały duże poparcie społeczne, co przyczyniło się do stopniowego rozwoju ugrupowania, które w latach międzywojennych współdecydowało o losach Polski [12].

Narodowa Demokracja dzięki silnemu kapitałowi rozwinęła dużą sieć wydawniczo-prasową w całej Polsce. Było to podstawowe narzędzie oddziaływania na opinię publiczną oraz świetna broń zwalczająca konkurencję polityczną. Przegląd pism, funkcjonujących w latach międzywojennych, utwierdza w przekonaniu, iż Narodowa Demokracja była silną partią polityczną. Pokazuje to ogólna liczba pism prowincjonalnych o długim okresie edycji, należących do endecji, która pod względem ilościowym – biorąc pod uwagę inne ugrupowania – zdecydowanie wysuwa się na pierwszy plan. Na szczególną uwagę zasługuje «Dziennik Kujawski», który był najstarszym «długowiecznym» pismem prowincjonalnym należącym do endecji. Pismo wchodząc w epokę międzywojenną miało już ugruntowaną pozycję na rynku wydawniczo-prasowym. Należało do Towarzystwa Wydawniczego z o.o. Księgarnia i Drukarnia «Dziennika Kujawskiego» [11, s. 359]. Spośród wielu stabilnych pism tego ugrupowania wypada wspomnieć jeszcze o «Lech – Gazecie Gnieźnieńskiej» i o «Gazecie Polskiej», ponieważ były to jedne z najbardziej radykalnych pism endeckich tego okresu. «Lech» od połowy lat 30. wyrażał poglądy ruchu młodych, faszystującego odłamu Stronnictwa Narodowego oraz otwarcie angażował się w walki frakcyjne wewnątrz endecji [11, s. 342–343]. Podobnie było z «Gazetą Polską» wyrażającą poglądy najbardziej radykalnej części działaczy [11, s. 343].

Kolejnym ugrupowaniem politycznym, które w okresie Drugiej Rzeczypospolitej – w różnych częściach kraju – miało liczną reprezentację w postaci pism prowincjonalnych, chociaż nie mogło się

równać pod tym względem z endecją, – była Chrześcijańska Demokracja. Należy zaznaczyć, że funkcjonowanie pism związanych pośrednio lub bezpośrednio z kościołem, w znacznym stopniu różniło się od egzystencji świeckich periodyków. Finansowanie pism kościelnych opierało się na subsydiach otrzymywanych od kurii biskupich, dotacjach macierzystych organizacji, składkach zbieranych wśród wiernych na fundusz prasowy, w niewielkim stopniu na dochodach wydawnictwa. Należy zaznaczyć, iż część nakładów pism kościelnych kolportowano bezpłatnie w parafiach. Przyglądając się geografii polityczno-prasowej na ziemiach polskich w latach Drugiej Rzeczypospolitej, widać, że Chrześcijańska Demokracja uchodzi za drugą po endecji, siłę wydawniczo-prasową w Polsce. Jednym z najważniejszych pism prowincjonalnych tego ugrupowania mającym stabilną pozycję ekonomiczną – uchodzącym za przykład doskonale prowadzonego pisma prowincjonalnego – był «Dziennik Bydgoski» [11, s. 465].

Innym ugrupowaniom politycznym także udało się zbudować silne wydawnictwa prasowe, jednak było ich zdecydowanie mniej i nie mogły konkurować z endecją i chadecją pod względem ilości wydawnictw stabilnych. Warto także dodać, iż po przewrocie majowym chadecja przyjęła lojalną postawę wobec rządu, a tym samym wiele pism tego ugrupowania zaczęło prezentować kierunek prorządowy [11, s. 382].

Natomiast analizując geografie wydawniczą omawianych pism zauważamy, że tytuły «długowieczne» lepiej funkcjonowały na dawnych ziemiach zaboru pruskiego, gdzie zaborcy stosowali liberalne prawo prasowe, gorzej w Polsce centralnej, a tylko nieliczne wydawnictwa wiodły swój żywot na ziemiach południowo-wschodnich. Rozwojowi prasy prowincjonalnej w Drugiej Rzeczypospolitej sprzyjała rozwinięta komunikacja, dzięki której prasa mogła trafiać bezpośrednio do odbiorcy. Stan urbanizacji kraju znajduje odbicie w liczbie stabilnych pism prowincjonalnych. Najwięcej z nich istniało w Polsce zachodniej: «Lech – Gazeta Gnieźnieńska», «Gazeta Polska»; mniej w Polsce centralnej, np. «Gazeta Kielecka», «Gazeta Radomska»; a najmniej w Polsce południowej, np. «Gazeta Podhalańska» [11, s. 343, 479, 486, 287, 394].

Ciekawie wygląda kwestia nakładów prasy prowincjonalnej. Należy oczywiście zwrócić uwagę na wielki kryzys gospodarczy i jego wpływ na częstotliwość ukazywania się wszystkich wydawnictw prowincjonalnych, nie tylko tych stabilnych ekonomicznie. Duża liczba pism i czasopism ukazujących się w latach międzywojennych nie przetrwała nagłego spadku koniunktury i zakończyła swoje funkcjonowanie. Spośród stabilnych pism, które nie przetrwały kryzysu gospodarczego możemy wymienić: «Dziennik Cieszyński», «Gazetę Podhalańską», «Łowiczana» i «Głos Ludu Śląskiego» [11, s. 487, 394, 453, 382]. Pozostałe tytuły prasowe, wymienione w tabeli 1, przetrwały kryzys, jednak większość z nich musiała zmniejszyć nakłady. Wyjątek stanowi «Goniec Częstochowski», który w latach 20. ukazywał się w ilości 6 tys. egz., a w latach 30. zwiększył nakład do 8–12 tys. Zdecydowana większość stabilnych pism, ukazywała się w nakładach od 600 do 6 tys. egz. Wśród nich możemy wyróżnić m.in. pisma o małym nakładzie, takie jak: «Gazeta Kielecka» 500–1200 egz., «Gazeta Kaliska» 600–800 egz. oraz wydawnictwa prasowe, mieszczące się w przedziale od 2 do 6 tys. egz.: «Goniec Częstochowski» (lata 20.), «Kurier Zagłębia» (do 1926 roku), «Głos Lubelski» i «Gazeta Polska» [11, s. 453, 275, 272, 282, 343]. Wyjątkowym wydawnictwem prasowym, które ze względu na jego pozycję wśród wydawnictw ogólnopolskich zasługuje na wyróżnienie, jest «Dziennik Bydgoski». W szczytowym momencie rozwoju wydawnictwa nakład tego pisma wyniósł 42 tys. egz. «Dziennik» był wtedy największym pismem Polski zachodniej i zaliczał się do pierwszej dziesiątki pism codziennych w skali ogólnokrajowej. Wielki kryzys gospodarczy przerwał «złote lata» periodyku. W 1933 roku nakład pisma spadł do 20–22 tys. egz. W latach 1934–1939 ustabilizował się na poziomie 15–17 tys. Mimo to liczba wydawanych egzemplarzy na poziomie 15 tys. sztuk świadczy o niesamowitej sile tego pisma i stawia «Dziennik Bydgoski» w ścisłej czołówce wydawnictw prowincjonalnych pod względem liczby drukowanych numerów [11, s. 350–354].

Analizując obraz stabilnych pism ukazujących się w latach Drugiej Rzeczypospolitej można zauważyć, że pięć w nich wyróżnia się wyjątkowo długim okresem funkcjonowania na rynku wydawniczo-prasowym. Należą do nich «Gazeta Kielecka», «Gazeta Radomska», «Gazeta Kaliska», «Dziennik Kujawski» i «Gazeta Toruńska». Istnienie tych wydawnictw w przedziale od 46 do 69 lat pozwala określić wymienione pisma mianem «długowiecznych». Biorąc pod uwagę ciężkie warunki, z jakimi musieli się zmagać wydawcy prasy prowincjonalnej w latach międzywojennych, warto przybliżyć podstawowe informacje dotyczące tych pism. Pierwszą wspólną cechą to fakt, iż wszystkie z nich – «Gazeta Radomska» do 1917 roku – były pismami ogólnoinformacyjnymi, ukazującymi się więcej niż raz w tygodniu. Znajdowały się w nich różne wiadomości – począwszy od polityki, wydarzeń z Polski i ze świata, skończywszy na informacjach

regionalnych, ogłoszeniach komunikacyjnych i kulturalnych – przeznaczone dla przeciętnego odbiorcy prasy, który taktował ją jako źródło informacji o regionie i wydarzeniach z nim związanych. Kolejną cechą wspólną prasy długowiecznej – nie wliczając «Dziennika Kujawskiego» i «Gazety Toruńskiej» – jest brak oficjalnego finansowania ze strony ugrupowania politycznego. Owszem, «Gazeta Radomska» w latach 1934–1939, już jako tygodnik, była związana z Narodową Demokracją, ale początek i długi czas jej egzystencji jako pisma ogólnoinformacyjnego nie miał wyraźnych związków politycznych. Wyjątkowy jest fakt, że aż trzy z pięciu zaprezentowanych pism – «Gazeta Kielecka», «Gazeta Kaliska», «Gazeta Radomska» – nie było oficjalnie związanych z ugrupowaniami politycznymi. Ciekawie wygląda także aspekt geografii wydawniczej pism długowiecznych. Dwa z nich wydawane były w Polsce centralnej («Gazeta Kielecka», «Gazeta Radomska»), to jest w byłym zaborze rosyjskim, trzy w zachodniej Polsce («Gazeta Kaliska», «Dziennik Kujawski», «Gazeta Toruńska»), w byłym zaborze pruskim. Warto także wspomnieć, iż «Gazeta Kielecka» została określona przez Andrzeja Notkowskiego jako najstarsze polskie codzienne pismo prowincjonalne czasów Drugiej Rzeczypospolitej [11, s. 316].

Wśród bezpartyjnych prowincjonalnych pism Polski centralnej możemy wymienić «Gazetę Kaliską» (1893–1939), wydawaną przez drukarzy: Antoniego i Józefa Radwanów w niewielkim nakładzie 600-800 egz. Kierunek liberalny pismo przyjęło po 1922 roku. Poprzednio sympatyzowało z Narodowym Zjednoczeniem Ludowym. «Gazeta Kaliska» była jednym z głównych polskich wydawnictw prowincjonalnych, jednak w dwudziestoleciu międzywojennym straciła swoją dawną pozycję, stając się w latach 30. mutacją warszawskiego «Kuriera Polskiego» [11, s. 315].

Spśród liberalnych dzienników Polski centralnej wymienić należy także «Gazetę Kielecką» (1870–1939). Ukazywała się z niewielkimi przerwami od czasów Królestwa Polskiego, aż do końca Drugiej Rzeczypospolitej. W 1870 roku pismo założył Leon Gautier, wydawcą był Michał Goldhaar. Gazeta przetrwała do 1939 roku dzięki staraniom wielu redaktorów i życzliwych mu ludzi. Wydawcą i redaktorem, który w 1873 roku – po śmierci Leona Gautier – przejął «Gazetę Kielecką», był Arkadiusz Płoski. W 1874 roku pismo stało się własnością Stanisława Siennickiego. Rodzina Siennickich (Stanisław Siennicki, Stefan Siennicki, Wanda Siennicka) wydawała i redagowała «Gazetę Kielecką» przez długi czas, aż do 1913 roku, kiedy gazetę przejęli Stanisław Frycz i Stanisław Piotrowski. W 1917 roku pismo znalazło nowych właścicieli, Edmunda Massalskiego i Jana Dołęgowskiego. Do 1926 r. gazeta należała do spółki wydawniczej, której głównym udziałowcem był Jan Dołęgowski. Następnie na krótko stała się mutacją «Expressu Częstochowskiego». W 1930 roku właścicielem periodyku został Władysław Piotrowski. Pełnił funkcję wydawcy i redaktora. Gazeta – wraz z nowym właścicielem – przyjęła zabarwienie klerykalne. Do kwietnia 1934 roku «Gazeta Kielecka» reprezentowana przez Władysława Piotrowskiego utrzymała niezależność. W późniejszym czasie stała się wkładką dziennika «Echo Łódzkie» wydawanego przez Jana Stypulkowskiego. W 1937 roku – pod patronatem Władysława Piotrowskiego – pismo ponownie odzyskało samodzielność, prezentując kierunek prorządowy. Ostatni numer «Gazety Kieleckiej» ukazał się – podobnie jak inne kieleckie pisma – 2 września 1939 roku. Później, lokalny system prasowy został zdeorganizowany i przystosowany do propagandowych działań okupanta [3, s. 17; 4, s. 35–47].

Długowieczne pismo prowincjonalne funkcjonowało także na zachodzie kraju. Był to «Dziennik Kujawski» (1893–1939), który wchodząc w epokę międzywojenną miał już ugruntowaną pozycję na rynku wydawniczo-prasowym. Pismo było własnością Towarzystwa Wydawniczego z o.o. Księgarnia i Drukarnia «Dziennika Kujawskiego». W 1922 roku przekształciło się w Spółkę Akcyjną «Drukarnia Kujawska», którą na zewnątrz reprezentował Kazimierz Zietkowski. «Dziennik Kujawski» propagował poglądy Narodowej Demokracji, po przewrocie majowym stał w ostrej opozycji w stosunku do rządów pilsudczykowskich. Redakcją pisma w latach 1918–1939 kierowali: Antoni Konieczny, Stanisław Cieślak, Klemens Kobierski, Hieronim Pawlicki, Tadeusz Sypniewski, Teodor Filipiak, Florian Matuszewski i Zygmunt Galkowski [11, s. 340–341].

«Gazeta Radomska» (1884–1917, 1927, 1934–1935, 1937–1939), od założenia w 1884 roku do 1917 należała do prasy ogólnoinformacyjnej. W 1927 roku funkcjonowała jako Bezpartyjny organ gospodarczy, żeby w 1934 przekształcić się w Tygodnik Narodowy. Autor niniejszego tekstu zaliczył «Gazetę Radomską» do stabilnych pism Drugiej Rzeczypospolitej, ze względu na długi czas funkcjonowania wydawnictwa jako pisma informacyjnego. Wydawcą i redaktorem gazety był Teofil Rewoliński. W 1888 roku wydawcą został Henryk Hugo Wróblewski, a redaktorem E. Janiszewski. Od

1889 roku, przez krótki czas pismo wydawał Wiktor Brzeźciański, a redaktorem był Antoni Mrozowski. Od 1900 do 1917 roku rolę wydawcy i redaktora pełnił Szczęśny Jastrzębowski [3, s. 18].

Kolejny «długowieczny» prowincjonalny tytuł prasowy to «Gazeta Toruńska» (1867–1921). Do połowy lat sześćdziesiątych XIX wieku, życie kulturalne i umysłowe Prus Zachodnich koncentrowało się w Chełmnie. Miasto straciło na znaczeniu, gdy rozbudowa sieci komunikacyjnej przeniosła środek ciężkości do Torunia. Wydawany od 16 lat w Chełmnie «Nadwiślanin» stracił odbiorców i w grudniu 1866 roku przestał się ukazywać. W miejsce «Nadwiślanina» powołano «Gazetę Toruńską», która po raz pierwszy ukazała się 1 stycznia 1867 roku. Pierwszym wydawcą był Franciszek Tadeusz Rakowicz, a drukarzem Józef Buszczyński, właściciel pierwszej polskiej drukarni w Toruniu. Pismo, mimo wielu szykan przetrwało okres zaborów i w chwili przejścia Pomorza przez Polskę ukazywało się 6 razy w tygodniu. W 1921 roku stało się organem PSL Piast i wydawane było do grudnia tego roku [8, s. 22–37].

Prasa prowincjonalna to niezwykle ciekawy obszar badawczy dla historyków prasy. Stanowi bardzo wartościowe źródło informacji, dzięki niej można odtworzyć dzieje każdego ośrodka, w którym się ukazywała. W artykule zaprezentowano kilka wydawnictw – spośród setek efemerycznych pism – odznaczających się stabilnością wydawniczą. Wśród nich znalazły się także tytuły długowieczne, które zasługują na bardziej wnikliwe potraktowanie. Należy zaznaczyć, że wymieniono tylko część pism prowincjonalnych, które funkcjonowały w latach międzywojennych i wyróżniały się dłuższym okresem edycji. Warto kontynuować badania nad prasą prowincjonalną, ponieważ ma niezwykle cenną wartość historyczną. Dzięki niej możemy bardziej wnikliwie spojrzeć na codzienne życie ludzi w latach Drugiej Rzeczypospolitej, dowiedzieć się, co się działo na prowincji, sprawdzić kondycję służby zdrowia, oświaty i przeanalizować sesje rady miasta.

Literatura

1. Adamczyk D. Prasa jako narzędzie oddziaływania warszawskich środowisk opiniotwórczych i politycznych na prowincję w II połowie XIX i początkach XX wieku (na przykładzie Kielc i Guberni Kieleckiej) / D. Adamczyk // *Kwartalnik Historii Prasy Polskiej*, 1990. – 167 s.
2. Adamczyk M. Cztery Epoki Prasy Kielecczyny 1811–1956 / M. Adamczyk ; Akademia Górniczo Hutnicza. – Kraków-Kielce : Kieleckie Towarzystwo Naukowe, 1990. – 211 s.
3. Adamczyk M., Dzieniakowska J. Prasa Kielecczyny w latach 1811-1989: bibliografia / M. Adamczyk, J. Dzieniakowska ; Wszechnica Świętokrzyska. – Kielce : Ludowe Towarzystwo Naukowo-Kulturalne w Warszawie, 1995. – 106 s.
4. Banaszek M. «Gazeta Kielecka» (1870–1945) – jej ideowo-polityczne i edytorskie przemiany / M. Banaszek // *Kwartalnik Historii Prasy Polskiej*, 1990. – 155 s.
5. Darlakowa S. Prasa Rzeszowa XIX i XX wieku / S. Darlakowa ; Muzeum Okręgowe w Rzeszowie. – Rzeszów, 1966. – 128 s.
6. Dzieniakowska J. Prasa radomska w dwudziestoleciu międzywojennym (1918-1939) / J. Dzieniakowska ; Radomskie Towarzystwo Naukowe. – Radom : RTN, 1995. – 189 s.
7. Gromek A. Bibliografia prasy lubelskiej (1800–1939) / A. Gromek // *Studia i Materiały Lubelskie*. – 1972.
8. Gzella G. Redaktorzy «Gazety Toruńskiej» w latach 1867–1921 / G. Gzella // *Rocznik Historii Prasy Polskiej*. – 2015.
9. Kolasa W. M. Kierunki badań nad historią prasy polskiej 1918-1939 : Cz. 1. Tendencje rozwojowe / W. M. Kolasa // *Rocznik Historii Prasy Polskiej*. – 2011.
10. Łojek J., Myśliński J., Władyka W. Dzieje prasy polskiej / J. Łojek, J. Myśliński, W. Władyka ; Wydawnictwo Interpress. – Warszawa, 1988. – 234 s.
11. Notkowski A. Polska prasa prowincjonalna Drugiej Rzeczypospolitej (1918–1939) / A. Notkowski ; Polska Akademia Nauk. – Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1982. – 638 s.
12. www.encyklopedia.pwn.pl [dostęp: 30.05.2016].

Lewandowski A. *Провинциальные периодические издания общинформационного характера во Второй Речи Посполитой.* Целью данной статьи была попытка представить провинциальные периодические издания общинформационного характера, выходивших по крайней мере дважды в неделю во времена Второй Речи Посполитой и функционировавших на издательском рынке минимум двадцать лет. В общей сложности это было как минимум 28 наименований. Автором в статье представлены характерные черты провинциальных изданий, среди которых наиболее важными являются: место издания и редактирования, область распространения и содержание периодического издания. Кроме того, автор пытается охарактеризовать этот тип изданий с точки зрения географии, партийной принадлежности и частоты появления. Из большой группы

наименований, которые отвечают этим критериям, были избраны и подробнее описаны долговечные издания, а также издания, редко встречающиеся на издательской карте Второй Речи Посполитой.

Ключевые слова: Вторая Речь Посполитая, рынок газет, провинциальная пресса, издательская география

Lewandowski A. Provincial General-Information Letters in the Second Republic. An attempt to describe provincial general-information publishing companies press, being published to say the least twice a week in years of the Second Republic, functioning is a purpose of the article on the publishing-press market of the minimum twenty years. Altogether these at least 28 titles were. The author described features being characteristic of a provincial press, amongst which they were most important in the article: the place of issue and editings, the area of the distribution determined by the territorial reach and the plot of the magazine. Moreover the author made an attempt to characterize that kind of letters in terms of publishing geography, the party membership and the frequency at appearing. From the largest group of letters meeting exchanged criteria they chose and more widely long-lived, rare writings were described on the publishing-press map in the Second Republic.

Keywords: Second Republic, market of the press, provincial press, publishing geography.

Адреса для листування: al-a1@wp.pl.

Стаття надійшла до редакції 22.06.2016.